

REFLEKSIJA IN VREDNOTENJE SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI MARJE BORŠNIK

Francka Premk

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana

Eva Premk Bogataj

Kranj

UDK 821.163.6.09:929Boršnik M.

Literarna zgodovinarica Marja Boršnik (1906–1982) zavrača študij slovenskih literarnih besedil brez vključevanja neliterarne stvarnosti. Po njenem mnenju bo besedilna analiza mogoča šele, ko bo zbran korpus slovenske literature. V članku odpiramo vprašanje rekapitulacije dela Marje Boršnik glede na njene neobjavljene zapuščine, pri čemer se dotikamo njene literarnozgodovinske metodologije, iskanja znanstvene resnice in iskrenosti, razumevanja »identitete« ter na konkretnem primeru poudarjamo pomen natančne rekonstrukcije zgodovinskega dejstva.

Marja Boršnik, reinterpretacija, literarna zgodovina

Literary historian Marja Boršnik (1906–1982) rejected the study Slovene literary texts without the inclusion of non-literary realities. Her view was that textual analysis was possible only after the corpus of Slovene literature was assembled. The article broaches the issue of the recapitulation of Marja Boršnik's work on the basis of her unpublished legacy by questioning her literary methodology, her search for scientific truth and sincerity, her understanding of »identity«; by way of example we emphasise the importance of the accurate reconstruction of historical fact.

Marja Boršnik, reinterpretation, literary history

1 Uvod

Urejanje in analiziranje neobjavljenega zapuščinskega fragmentarnega gradiva iz arhiva literarne zgodovinarke dr. Marje Boršnik, ki vsebuje obsežno korespondenco s sodobniki, zapiske za znanstvene sestavke, predavanja na fakulteti, dnevnike, risbe, fotografije idr., je podlaga za rekapitulacijo njenih literarnozgodovinskih in drugih besedil zunaj prvotnega konteksta. Arhiv Marje Boršnik zaradi natančnosti in verodostojnosti omogoča parafrazo preteklosti z integracijo ohranjenega narativno in izpovedno bogatega gradiva. S tem se raziskovalcu odpirajo nove možnosti vrednotenja in interpretacije preostalih kamenčkov mozaika, stališč in (avto)refleksij, zlasti pa večplastnega odnosa raziskovalke do konteksta časa in prostora, v katerem so nastajala njena literarnozgodovinska besedila.

2 Vprašanja literarnozgodovinske metodologije

Dosedanje razprave o delu in mestu Marje Boršnik v slovenski literarni vedi so večkrat problematizirale razumevanje aparata, s katerim je pristopala k študijam (predvsem) slovenske literature v prostoru in času, manjšo pozornost pa so raziskovalci namenili njenim dognanjem o raziskovanih avtorjih in njihovih literarnih besedilih, pomenu njenih umestitev avtoric/avtorjev v literarnozgodovinsko sistematizacijo itn., kar je lahko povezano z zapostavljenim mestom literarne zgodovinarke v kanonu slovenske literarne zgodovine (moških za moške), »mističnostjo« ali mehanicističnostjo metode ustvarjalnih in generacijskih ritmov, ki jo je razvijala in preverjala zadnjih dvajset let svojega življenja.

Ne moremo zaobiti izhodiščnega dejstva, da je Marja Boršnik pri literarnih analizah izhajala iz teoretskih spoznanj svoje dobe, torej iz konvencij pozitivističnih, empiričnohistoricističnih in duhovnozgodovinskih ter (delno) marksističnih značilnosti v prvi polovici 20. stoletja prevladujočega akademskega diskurza na področju literarne vede, ki danes nosijo zgodovinsko oznako usmerjenosti v iskanje pretežno zunajbesedilnih dejstev literarnega besedila oz. avtorja. Že ob izidih znanstvenih razprav so njeni tesni akademski kolegi ugotavljali, da jo od omenjenih konvencij ločijo nekatere ne nepomembne značilnosti – njeno vključevanje teoretskih izhodišč naj bi bilo solipsistično, idealistično, nekomunistično, celo nematerialistično in nemarksistično.

Zdi se, da je literarna zgodovina in literarnozgodovinska metodologija Marji Boršnik le referenčni okvir, znotraj katerega tematizira literarnozgodovinske vrednosti posameznih slovenskih avtorjev/literarnih besedil ter jih povezuje s psihološkim, sociološkim, kulturnim, filozofskim in širšim zgodovinskim kontekstom, s čimer si prizadeva, povedano v sodobnem jeziku, ohraniti in rekonstruirati izredno ter enkratno specifično literarnosti posamezne analizirane celote.

Kljub prodoru sodobnejših paradigem po 2. svetovni vojni se je Marja Boršnik argumentirano izogibala preučevanju literature kot imanentnega sistema brez vključevanja zunajliterarnih stvarnosti. Besedilne analize so po njenem mnenju mogoče šele potem, ko je izdelan korpus slovenske književnosti. Slavisti so šele po vojni začeli fizično naporno zbiranje in opremljanje kartotečnih lističev za zbrana dela in bibliografije slovenskih avtorjev, brez katerih bi bilo razpravljanje o literarnoteoretskih metodologijah brez predmeta svojih raziskav. V *Študijah in fragmentih* je zapisala: »[O] metodah se pri nas vse preveč teoretizira. Preizkušen delavec upošteva samo to, kar je preživel sam. Metodo narekuje osveščanje in ustvarjalna nujnost« (Boršnik 1962: 11).

Razmišljanje o metodah v času nekoliko zmanjšane cenzurno-ideološke funkcije avtoritarnega sistema povojne represije in reorganizacije vrednostnih sistemov je dotedanjo literarno zgodovino etiketiralo z oznako arhaičnosti. Marja Boršnik v sestavku *Našli boste sebe* (Boršnik 1954: 613-617) narativno ponovno¹ obdeluje napetost med tradicionalnimi pogledi na literarno zgodovino in književnost ter novonastajajočimi oblikami postopne dekonstrukcije »velikega žanra«, v katerem se pogo-

varjata sivolasi profesor in slušatelj slovenske literarne zgodovine. V študentu so združene vse težnje po trendovskih preusmeritvah v literarnozgodovinsko metodo, ki novo branje literarnega besedila razume kot raziskovanje strukturiranja ograjenega znotrajbesedilnega prostora brez kavzalnega tolmačenja, fabulativnosti itn.; zanima ga namreč »literarni pojav kot tak in v zvezi z njim proučevanje njegovih lastnih notranjih zakonitosti« (Boršnik 1954: 613). Vizura profesorja načanja več vprašanj, ki so v sodobni literarni zgodovini še vedno aktualna (npr. vprašanje reflektiranja lastne zgodovinskosti, vprašanje vključevanja deprivilegiranih skupin, vprašanje ideološko-politične pogojenosti literarnozgodovinskega izbora, vprašanje obrobnosti/centra itn.). Njegova sivolasost (časovna razdalja zaradi dolgotrajnega opazovanja spremenjajočih se odnosov do predmeta raziskav), prevedeno v aktualni metajezik, med drugim govori, da ima literarno delo preteklost, sedanost in prihodnost, fiktivni in faktični prostor mnogoterih kontekstov, pri čemer literarno delo posega v resničnost tako, da subjekti recepcije resničnost dojemajo prek njega in sebe samega, med beročim subjektom in diskurzom literarnega besedila, med dejanskim in imaginarnim prostorom, poteka torej etično, estetsko in poetološko součinkovanje, ki ima potencialen »katarzični učinek«, saj literarni zgodovinar skozi samorefleksijo lahko najde sebe, svoj smisel (Boršnik 1954: 617). Interpretacija slovenske književnosti Marja Boršnik je prav v tem razumevanju aktualizacije literarnega diskurza zanimiva za sodobne študije literature.

V zadnjem času je največja pogostnost citatov Marje Boršnik na področju kulturnih študij (npr. feminističnih), predvsem zaradi njenega pionirskega raziskovanja avtoric/avtorjev, ki so bili prej determinirani z diskriminatorno ali marginalno noto, morda pa tudi zaradi determinacijskim mehanizmom neulovljivega dinamičnega odnosa med bralcem in literarnim besedilom ter nazaj v komunikacijski verigi med besedilom in avtorjem oziroma tistimi korelacijskimi konteksti, ki se v presekih tvorijo in postajajo nova množica sporočil v simuliran mozaik literarnega polja.

2.1 Celota in aksiomatično načelo iskrenosti pri iskanju (znanstvene) resnice

Eno od vozlišč interpretacij Marje Boršnik je njen koncept neskončne »celote«, ki ga pojmuje hierarhično, torej ne konceptualno v teleološkem smislu² – s sestavljanjem fragmentarnih dejstev (informacij, podatkov) šele konstruira naslednjo dinamično celoto itn. (celota je mikrostrukturno opus literarnega ustvarjalca, opusi se združujejo v generacijske celote, ki pa zopet tvorijo večje zgodovinske makrostrukture itn., vendar vsak element gradi popolnoma neponovljiv, edinstven sistem). V zapuščin-skem gradivu najdemo številne potrditve, da se njeno dolgoletno minuciozno poglobljanje v avtorja/literarno besedilo oplaja tako s filozofijo, svetovnimi umetnostnimi

1 V zapuščini Marje Boršnik večkrat beremo, da se kot učenka Franceta Kidriča ni lotila literarnozgodovinskih študij, dokler ni imela zbranega gradiva, ki je vključevalo čim več drobcov najrazličnejših realij, od metajezikovnih, zgodovinskih, kulturoloških itn. Kidričev pristop je imel po njenem mnenju obenem dobre in slabe plati: »dobro je bilo kot trdno izhodišče, slabo pa, ker je marsikdo od njenih kolegov okleval, preden se je lotil pisanja o avtorju, ki ga je zelo dobro poznal« (Boršnik 1975).

2 Ideja se je oplodila v organicizmu duhovne zgodovine.

praksami in duhovnimi tradicijami kot z najnovejšimi spoznanji naravoslovnih znanosti tistega časa,³ s katerimi je poskušala ujeti zorni kot »drugega« in z njim preveriti resničnost »lastnega«.

»Glodanje neznatnih znanstvenih koščic« (Boršnik 1954: 616) je prej omenjenemu profesorju iz študije *Našli boste sebe* del koncepta sestavljanja celote oz. iskanja »resnice« poštenega, iskrenega znanstvenika,⁴ »resnica« pa ni le iskanje dejstev in realnosti v pozitivističnem žargonu, pač pa predvsem zvestoba znanstvenika svojim koreninam, pravilom/normam in idealom, ki oblikujejo njegovo identiteto. V pismu urednici revije *Ženski svet* Pavli Hočevar Marja Boršnik (1932) kot pogoj, da bo prevzela uredništvo revije, konzorciju postavlja »ideološki pogoj sotrudištva, to je jasnost, načelnost, odločnost, zagovarjanje svobodomnja, avtonomnosti umetnosti slovenskega človeka, enakopravnosti žene, socialnost napram vsem potrebnim, kar naj bo izraz resnične prepričanosti in poštenosti«.

Njeno razumevanje ideološkega pogleda, ki se neposredno dotika tudi vprašanj metodologije in znanstvenosti, načina in odnosa do raziskovanega avtorja/literarnega besedila se torej ne vključuje v nacionalni okvir tistega časa, pač pa je povezano z identiteto, ki ohranja tradicionalni vrednostni sistem. Maksima tega sistema je iskanje resnice,⁵ ki Marji Boršnik narekuje tudi upoštevanje vseh biografskih in bibliografskih dejstev. Ta so podlaga za raziskovanje: posamezen dokument iz literarnozgodovinskega korpusa, ki vstopa v medprostor psiholoških, socioloških, kulturnih, zgodovinskih in drugih kontekstov, je nova podlaga opomenjanju edinstvenih razsežnosti celote avtorja/literarnega besedila oziroma raziskovalca in njegovega aparata, njegovih dosežkov in dognanj.

3 Študije o posameznih avtorjih in drobci izven konteksta

Znotraj interpretacij Marje Boršnik in vrednotenja slovenskih literarnih ustvarjalcev oz. njihovih literarnih besedil bomo zaradi prostorskih omejitev predstavili le nekaj drobcov iz zapuščine, ki se dotikajo vprašanja parafraze nekaterih segmentov literarnozgodovinskega diskurza.

3.1 Tematizacija ženske identitete skozi Zofko Kveder

Gorje umetnici! Njena borba je že itak neprimerno bolj tragična: boriti se mora ne samo s svojim okoljem, marveč tudi s samo seboj. Tisočletna tradicija jo je priklenila k rodbinskemu ognjišču, samostojen pogled v svet in v življenje si mora mukoma priboriti [...] Tragedija Zofke Kvedrove [...] je pretresljiv primer te borbe. Hotela je živeti kot žena in mati, pri tem pa ostati zvesta sebi in svojemu delu (Boršnik 1938: 245).

³ Prav ta so po dolgoletnih raziskavah nekaterih slovenskih književnikov botrovala njeni teoriji ustvarjalnih ritmov.

⁴ Neredko najdemo sintagmo »resnicoljubna poštenost«, ko gre za prikaz dveh plati predmeta raziskav, s čimer se dosega objektivnost (Boršnik 1962: 19).

⁵ Ob podelitvi Kidričeve nagrade je dejala: »Kjer vrtanje za resnico, za novim spoznanjem izgublja svoj smisel, tam lahko čez znanost napraviš križ« (Boršnik 1976).

Po Wittgensteinu človek besedilo razume, če ga zna nadaljevati. Odnos Marje Boršnik do Zofke Kveder, ki ji v svojih študijah namenja posebno mesto, je več kot le narativna pripoved ali rekonstrukcija težke življenjske poti s pomočjo zbranega in urejenega biografskega gradiva ter literarnih besedil. Tragično usodo Zofke Kveder, ki je lomila njen velik talent, ji je uspelo »razumeti odznotraj« (Kermauner 2003: 265). V očeh Marje Boršnik je Zofka Kveder prototip idealne ženske ustvarjalke, ki piše kljub hudemu odporu, nizkotnemu socialnemu izhodišču in nevzdržnim razmeram, iz katerih izhaja in ki so jo prisilile, da sprva začasno, nato trajno svoje bedno preživetje išče drugje. To zolajevsko vzdušje domačega ognjišča na Retjah pri Loškem Potoku Marja Boršnik osvetljuje kot vir notranje razdvojenosti in nemira, ki ju Zofka Kveder nosi s seboj in se odražata v njeni neuresničeni želji po domu. Te ne more uresničiti mačehovska mati, zato jo tragično išče v moškem (Jelovšek, Demetrović). Natančen opis značaja in stilno bogata fabulativnost leksike, ki jo Marja Boršnik uporablja pri Zofki Kveder, izhajata iz podoživljanja nekaterih življenjskih epizod, ki so vzporedne z avtobiografsko izpovedjo: Marja Boršnik v *Študijah in fragmentih* za ponazoritev uporablja besedne sklope »križev pot mojega razvoja«, »klavrno tolkla skozi osnovno šolo«, »v meni sami pa je le nekaj vrtalo«, »prva uteha moje žeje«, »sem morala še huje stisniti pas«, »[I]epote nisem nikoli mogla zajemati z odprtimi rokami, vselej sem si jo morala krvavo pristradati«, »sem krvavela v boju za kvaliteto« (Boršnik 1962: 5–6). Vzporednice med dvema ženskima ustvarjalkama so številne, tudi zaradi okoliščin in položaja ženske v družbi; tu omenimo le njun začetni optimizem do izraženih načrtov, iskanje znanja v tujini, stisko zaradi ločitev itn. Izrazito narativni jezik in stil *Izbranega dela Zofke Kvedrove* (Kveder 1939–1940), ki ga je Marja Boršnik uredila skupaj z Eleonoro Kernc, je zgoščen, slikovit, bogat z drznimi in zgovornimi epiteti, ki bralca dobesedno poženejo v notranji svet pisateljice. Ta je poln upov, notranjega nemira, iskanja, sanj, neomajne borbe za socialno in kulturno enakopravnost žene ter obupa. K neposrednemu soočanju bralca s stvarnostjo, časom in življenjem Zofke Kveder največ prispevajo posamezni stilemi, ki so značilni za literarnozgodovinski aparat Marje Boršnik, npr. izkristalizacija (vzporednica med življenjem, trpljenjem, ustvarjalnimi mukami Zofke Kveder in kristalov, ki svojo končno obliko dobijo po dolgotrajnem, napornem procesu ustvarjalca). V pisanjih o Zofki Kveder je čutiti prizadetost, sočustvovanje in avtobiografskost literarne zgodovinarke: »Zofkino življenje nam je še vedno preblizu, da bi mogli razkriti vso težo, ki je drobila njeno delo ... plačilo vsem pionirjem, ki se ženejo za novimi oblikami življenja« (Boršnik 1962: 332).

3.2 Drobcji v odnosu Marja Boršnik – Angela Vode

Čeprav se zavedamo, da je zaradi realne nezmožnosti popolne znanstvenosti v zgodovinopisju v rekonstrukciji odnosa Marje Boršnik do Angele Vode nemogoča popolna objektivnost, za revidiranje izkrivljenosti črno-belega slikanja omenjenega odnosa uporabljamo barvno tehniko, ki jo nudi kolaž poznavanja odločilnih političnih, kulturnozgodovinskih in drugih dejavnikov, ki so vplivali na potek dogajanj, odločitve in dejanja posameznikov na eni strani, na drugi pa vse, kar lahko sestavlja

gradivo študiji (v našem primeru osebna korespondenca, pričanje sodobnikov in osebni dnevnik).⁶ To podpoglavje služi za ponazoritev smiselnosti razmišljanja o gradivski podlagi za literarnozgodovinske rekonstrukcije. Marja Boršnik se je zadnjih dvajset let trudila osnovati slovenski literarni arhiv, ki bi združeval čim večji korpus literarnega diskurza v slovenskem jeziku.

V nedavno objavljenih spominih Angele Vode o Marji Boršnik v odlomku, ki rekonstruira eno od številnih srečanj Angele Vode z njo, beremo (Vode 2004: 290):

Ker mi je Boršnikova stalno prigovarjala, naj knjigo pripravim za tisk, sem upala, da bo ona pomagala najti založbo.⁷ [...] poslušala je nekaj odlomkov, potem pa *priznala*:⁸ »Lepo si napisala. Kje boš pa objavila?« [...] »Jaz pa nimam prav nobenega kontakta s kakšno založbo,« je *lagala* komunistična znanstvenica, urednica revije *Jezik in slovstvo* po premnogih knjig. Bogue, ali je vse to delala brez založbe?

V zapuščinskem arhivu Marje Boršnik so ohranjena pisma z Angelo Vode iz obdobja 1953–1958, torej od njene izpustitve na prostost do vrnitve državljskih pravic, v katerih Angela Vode na najrazličnejše načine izraža svojo hvaležnost. V pismu iz leta 1953 beremo: »[Č]utim pa *dolžnost in potrebo, da se ti zahvalim* za vso dobro voljo, s katero si sprejemala mojo sestro, ko je iskala pomoči zame. Pokazala si se za človeka – in to je veliko, to je vse. Zagotavljam Te (!), da Te ne bom nikoli spravila v zadrego, *da si se zavzemala zame*.« Tri leta kasneje Angela Vode (1956) Marji Boršnik piše:

[S]i to življenje tako smotno usmerila v tako lepo in koristno delo, [...] pri vseh svojih uspehih in znanstvenih in poklicnih dolžnostih *nisi pozabila na človeka v sebi, niti okoli sebe, marveč si se vedno z vso toplino poglobila tudi v tuje težave in pomagala, kolikor je bilo mogoče – predvsem za to Ti izražam svoje iskreno priznanje in zahvalo. Kajti med onimi, ki so bili deležni Tvoje pomoči, sem tudi jaz*. In čeprav je hvaležnost tako zelo nesodobna lastnost, vendar porabim to priliko, da se Ti pristrčno *zahvalim za vse, kar si storila*.

Istega leta Angela Vode (1956) Marji Boršnik na razglednici napiše: »[S]e Te spominjam *s toplo hvaležnostjo*«; spet dve leti kasneje (1958): »[J]e človeku topleje pri srcu, ko se spomni *na ljudi, ki so mu bili dobri*, mislim na Te, kot na *enega izmed redkih, ki jih štejem med take ljudi*.«⁹ Opis gneva Angele Vode, izraženega v spominih, je razumljiv zaradi strahotne usode in okoliščin, v katerih je kot med- in povojna oporečnica živela vse do smrti. Kot interniranka in zapornica ni mogla poznati nezavidljive situacije, v kateri je bila štirinajst let mlajša Marja Boršnik,¹⁰ s katero sta pred 2. svetovno vojno sodelovali v ženskih društvih in časopisih kot borki za pravice

⁶ Vzporejanje stališč več avtorjev dokumentarnega gradiva je lahko šele izhodišče za rekonstrukcijo dogodkov.

⁷ Alenka Puhar v op. št. 180 ob predstavitvi Marje Boršnik zapiše, da je »mnogim slovenskim književnicam pomagala do veljave s študijami in spremnimi besedil« (Vode 2004: 290).

⁸ Z ležečim tiskom smo tukaj in v nadaljevanju označili tiste dele navedkov, ki jih želimo poudariti.

⁹ Zaradi prostorske omejitve ne navajamo vseh pisem Angele Vode Marji Boršnik. Pisma hvaležnosti, ki so jih Marji Boršnik zaradi različnih oblik nesebične pomoči in dobrotelčnosti pisali učenci, študenti, sojetnice, interniranci, literati, umetniki in drugi, obsegajo zajeten del zapuščine.

žensk. Iz arhivskega gradiva po drugi strani spoznamo popolnoma nasproten ton Angele Vode – neizmerno hvaležnost za izkazano pomoč.

Pot Marje Boršnik bomo naznačili le v konturah, ki osvetljujejo odnos z Angelo Vode: leta 1932 je bila kot predhodno označena *politisch verdächtig* izgnana v Leskovac, potem ko jo je ovadil njen dijak, »pa ne zavoľjo kakršne koli socialistične usmerjenosti, marveč predvsem zaradi nacionalne zavesti« (Boršnik 1969: 9). Svojo predvojno marksistično usmerjenost v spominih razlaga s tem, da je bila »organično povezana z vsemi zapostavljenici, ne le s tistimi delavci, ki so jih [...] pretepali, marveč tudi z družbeno zapostavljenimi intelektualci« (prav tam: 10). V karakteristiki je Marja Boršnik označena kot »nepartijna in ima do ljudi politično nekritičen odnos; predana in disciplinirana, toda zaradi pomanjkanja političnega čuta postavlja stvari pogosto narobe [...] ni pripadala nobenim političnim organizacijam, strankam in ni imela nobenih partijskih funkcij«¹¹ (Boršnik 1946). V dnevnikih in korespondenci Marja Boršnik dosledno zastopa stališče resnice pred ideološko-političnimi kriteriji.

V obsežni tematiki cenzure v založništvu poveljnega obdobja v zapuščinskem gradivu med drugim beremo, da so bili literarni zgodovinarji pod stalnim nadzorom, vsako svojo namero so morali na več linijskih naslovih preverjati in usklajevati, največkrat brez zelenega rezultata. Marja Boršnik je imela velike težave z objavljanjem lastnih monografij¹² in člankov, ki so neredko izhajali v cenzurirani obliki. Njena številna prizadevanja za objave slovenskih in tujih avtorjev so bila večkrat neuspešna. Njena nehvaležna vloga in majhen vpliv na izbor za objavo celo v času uredniških funkcij je, kot piše v dnevnikih, povezana tudi z njenim poskusom znanstvene rehabilitacije deprivilegiranih ženskih ustvarjalok (Kristina Šuler, Zofka Kveder idr.) in moških ustvarjalcev (Anton Aškerc, Alojz Gradnik, Stanko Majcen, France Balantič (v seminarju), Ivan Tavčar, Prežihov Voranc, Edvard Kocbek, Božo Vodusek, Dragotin Gustinčič, Dušan Kermauner itn.). To oranje ledine ji je povzročalo nepredstavljen napor, predvsem zaradi odpora okolice. Tudi zaradi tega je njena vloga v slovenski literarnozgodovinski preteklosti nenadomestljiva.

Literatura

BORŠNIK, Marja, 1946: *Karakteristika Boršnik dr. Marje, por. Škerlak, roj. 24. 1. 1906 v Borovnici*. (Zapuščinski arhiv, Kranj.)

BORŠNIK, Marja, 1954: Našli boste sebe. *Nova obzorja* 7/7. 613–617.

- 10 Marja Boršnik je bila, kot številni intelektualci med vojno in po njej, leta 1942 pred italijanskim vojaškim sodiščem obsojena na 12 let zopora. Po izpustitvi zaradi nosečnosti je bila pod budnim policijskim nadzorom, takoj po porodu pa je bila z dojenčkom ponovno internirana vse do kapitulacije Italije.
- 11 To je bil razlog, da ni mogla prevzeti nekaterih uredništev, čeprav je bila v svojem času največja poznavalka ženske literarne produkcije.
- 12 Prim. Boršnik (1962: 7). V nekatere revije je z objavami še lahko prodrła, teže pa je bilo z monografijami: prvi dve monografiji je objavila v Ljubljani, druge v Mariboru. Ohranjena je obsežna korespondenca z Jožetom Košarjem, urednikom mariborske založbe Nova obzorja, ki je bila pribežališče tistim avtorjem, ki jih druge založbe zaradi različnih vzrokov (predvsem političnih), niso bile pripravljene objaviti. V dnevniku beremo, da ji Ivan Bratko, tedanji urednik DZS, ni bil pripravljen objaviti monografije o Tavčarju II (Boršnik 1975).

- BORŠNIK, Marja, 1962: *Študije in fragmenti*. Maribor: Založba Obzorja.
- BORŠNIK, Marja, 1969: *Moja pot, avtobiografija*. (Zapuščinski arhiv, Kranj.)
- BORŠNIK, Marja, 1975: *Dnevnik*. (Zapuščinski arhiv.)
- BORŠNIK, Marja, 1976: *Intervju za Radio Slovenija*. (Zapuščinski arhiv, Kranj.)
- GUSTINČIČ, Dragotin, 1962: *Dopis*. (Zapuščinski arhiv.)
- KVEDER, Zofka, 1902: *Odsevi I*. Gorica: Goriška tiskarna.
- KVEDER, Zofka, 1939: *Izbrano delo Zofke Kvedrove*. Ljubljana: Belo-modra knjižnica, 1–6.
- VODE, Angela, 2004: *Skriti spomin*. Ljubljana: Nova revija.
- VODE, Angela, 1953, ¹1956, ²1956, 1958: *Pisma Marji Boršnik*. (Zapuščinski arhiv.)